

**ALİ FETHİ (OKYAR) BEY'İN BULGARİSTAN
SEFİRLİĞİ DÖNEMİNDEKİ FAALİYETLERİ
(Ekim 1913-Aralık 1917)**

Fatih Mehmet SANCAKTAR*

ÖZET

Bu çalışma, İttihat ve Terakki Fırkası'nın Genel Sekreteri olarak güçlü bir konuma sahip iken Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan/Sofya sefaretine atanan Ali Fethi Bey (Okyar)'in sefirlik faaliyetlerine ilişkindir. Balkan Savaşı'ndan hemen sonra başladığı görevini I. Dünya Savaşı boyunca (Aralık 1917'ye kadar) sürdüren Ali Fethi Bey, Osmanlı Devleti için çok kritik bir dönemde Sofya sefirliğini üstlenmiştir. Bu yüzden onun Osmanlı-Bulgaristan ilişkilerine dair faaliyetleri Osmanlı merkezindeki politika yapıcılar için çok önem taşıyordu. Bu noktada bu çalışmanın temel sorusu Ali Fethi Bey'in Bulgaristan'da nasıl bir sefirlik icra ettiğidir. Böylece çalışmada bir yandan Ali Fethi Bey'in sefirliği diğer yandan I. Dünya Savaşı öncesi ve esnasında Bulgaristan- Osmanlı ilişkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ali Fethi Bey, Osmanlı-Bulgar İlişkileri, I Dünya Savaşı, Elçilik

**ALİ FETHİ (OKYAR) BEY'S ACTIVITIES AS THE
OTTOMAN EMBASSY IN BULGARIA
(October 1913-December 1917)**

ABSTRACT

This work concerns the activities of Ali Fethi Bey's (Okyar) embassy in Bulgaria. He was the General Secretary of Union and Progress Party (İttihat ve Terakki Fırkası). After a while, he was appointed as Ottoman State Bulgaria Embassy. It was critical the time for the Ottoman State that he served in Bulgaria (October 1913-December 1917 between the period). For this reason, his activities were very important for policy makers in the Ottoman Center. At this po-

* Yrd. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

int, the basic question of this is how an embassy was conducted by Ali Fethi Bey. In this way, this study tried to explain the embassy's activities of Ali Fethi Bey and Ottoman-Bulgarian relations before and during World War I.

Key Words: Ali Fethi Bey, Ottoman-Bulgarian Relations, World War I, Embassy

Giriş

Ali Fethi Bey, İttihat ve Terakki'nin Genel Sekreteri iken önemli bir dönemde Osmanlı Sofya sefirliği görevinde bulunmuştur. Bu önem aşağıda üzerinde durulacağı üzere Balkan Savaşı sonrası dünyada ve Balkanlardaki gelişmeler ile paralellik arz ediyordu. Özellikle Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti için önemi Ali Fethi Bey'in Sofya'daki sefirliğinin konumuyla doğru orantılı idi.

Bu durum dikkate alındığında bu çalışmanın doğrudan amacı Ali Fethi Bey'in Sofya'daki faaliyetlerinin ele alınmasıdır. Yani çalışmada merkezi konum Ali Fethi Bey'dir. Dolayısıyla doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'nin nihai karar verici yapılarının tavrı değildir. Bu yüzden olayların sonu veya Osmanlı bürokratik mekanizmasının ortaya çıkardığı sonuç üzerinde detaylı durulmayacaktır. Daha net bir şekilde ifade edilirse, bu çalışmada daha çok Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'in Bulgaristan'da takip etmiş olduğu stratejiler ve sebepleri izah edilmeye çalışacaktır. Temel sorumuz, Acaba Ali Fethi Bey Bulgaristan'da nasıl bir sefirlik icra etmişti? Ancak aşağıda görüleceği üzere kaynakların incelenmesiyle şekillenen bu çalışmada, onun sefirliği esnasında Osmanlı-Bulgar ilişkilerinin ne şekilde olduğu da doğal olarak ortaya çıkacaktır.

Onun bu dönemdeki faaliyetlerine dair çalışma ortaya konulurken incelememiz¹ sırasında karşılaştığımız hususlar birbirine bağlı iki temel sorunun çözümlenmesini gerektirmektedir. Bunlardan birinci-

¹ Kullandığımız belgeler Başbakanlık Osmanlı Arşiv fonlarında hâlen var olanlardır. Sofya Sefaretine ait arşivin henüz tasnif edilmediği dikkate alınmalıdır.

si, çalışmanın çerçevesinin çizilebilmesi veya sağlıklı bir manaya oturtulabilmesi için bazı soruların cevaplanması zorunluluğudur. Bunlar; sefirin ve sefaretin görevleri nelerdir? Ne iş yapar? ve sefir ile sefaretlik yazışmaları veya anlayışı aynı çatı altında toplanabilir mi? Sefirin görevde olmadığı dönemdeki yazışmalar nasıl değerlendirilmelidir? sorularıdır². Bu soruların cevabı Osmanlı bürokrasisi ve dış işleri yapısı içinde aranabilir. Bu noktada sefir ile sefaret arasında bir birlikteliğin olduğu söylenebilir.

İkincisi Ali Fethi Bey'in imzasının³ bulunmadığı belge nasıl değerlendirilmelidir? Bir başka ifadeyle sadece Ali Fethi Bey'in imzasının bulunduğu belgeler mi dikkate alınmalıdır? Bunun cevabı da yukarıdaki gibi her ikisinin dikkate alınması şeklinde olmalıdır. Üstelik Ali Fethi Bey'in imzası bulunan belgelerdeki konuların ele alınışı, yansıtılması imzası bulunmayan veya adı geçmeyen diğer belgelerdeki gibidir. Sefaretin ilgilendiği konuların devamı şeklindedir.

A. Ali Fethi Bey'in Sofya Sefirliğine Atanması

Balkan Savaşları sonunda Bulgaristan ile diplomatik ve daha da ötesi stratejik ilişkileri kurmak isteyen Osmanlı Devleti, Sofya Sefaretine bir an önce sefir atama çabası içine girmişti. Bunda İstanbul Anlaşması ile sonuçlanacak olumlu sürecin etkisi olduğu gibi, Bulgar Devleti ile Osmanlı Devleti arasında savaştan kalan sınır, göçmen, vatandaşlık, esir, ticari ilişkiler benzeri hususlarla birlikte stratejik ilişkilerin kurulması ihtiyacı etkili idi⁴. Nitekim bu ihtiyacı Bul-

² Örneğin, 1917 Temmuz-Ağustos aylarında Sofya Sefaretine Cevad Bey vekâlet etmiş ve İstanbul'la yazışmaları gerçekleştirmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR SYS, 2251/30, 25. 7. 1917, Hariciye Nezareti'nden Sofya Sefir Vekili Cevad Bey'e 6 Ağustos 1332 (19 Ağustos 1916) tarihli yazı.

³ Ali Fethi Bey, yazışmalarda imzasını Ali Fethi şeklinde atmasına rağmen kendisine belgelerde Fethi Bey/Efendi şeklinde hitap edilmektedir.

⁴ İki ülke arasındaki bu dönemdeki yakınlaşma Atina, Bükreş, Belgrat ve Petersburg'da yankı bulmuştur. Bulgar ve Osmanlı Devletlerinin gizli bir anlaşma imzalayarak özellikle Yunanistan'a karşı ittifak içerisine girdiği iddiaları başkentlerde dillendirilmiştir. Hatta var olduğu iddia edilen gizli anlaşmanın maddeleri gazete sütunlarına girmiştir. Bu yüzden Bulgar tarafı bu tür anlaşmanın olmadığını sürekli ilan etmek zorunda kalmıştır. "Türkiye-Bulgaristan", **Tanin**, 17 Ekim 1913, n.1731, s.1; "İttifak-ı Hafi Rivayetleri", **Tanin**, 24 Ekim 1913, n.1738, s.1; "Türkiye-Bulgaristan", **İkdam**, 4 Kasım 1913, n.6000, s.2; "Osmanlı-Bulgar Mukavele-i Askeriyesi", **İkdam**, 24 Kasım 1913, n.6017, s.2.

garlar da hissetmişti ve İstanbul'a sefir atamak için girişime geçmişlerdi⁵. Sefir atama konusu ortaya çıktıktan ve gelişen süreçte atamanın gerçekleşeceğinin netleşmesinden sonra Sofya Sefaretine kimin atanacağı hususu Osmanlı siyasi çevrelerinde görüşülmeye, dillendirilmeye başlanmıştır. Basın da bu konu üzerinde dikkatlice durmuştur. Başlangıçta kesin olmamakla birlikte Sofya sefaretini için Hariciye Nezareti Umur-ı Siyasiye Müdürü Salih Bey'in⁶ ve Atina eski sefiri Muhtar Bey'in adı gazetelere yansımıştır⁷. Basındaki bu haberler sırasında Ali Fethi Bey'in isminin geçmediği görülmektedir. Sofya sefaretine atanacak kişi hakkında rivayet ve neşriyat farklılığı ile birlikte tayin olunacak kişinin Meclis-i Vükela'nın 8 Ekim 1913'deki toplantısında kararlaştırılacağı duyurulmuştur⁸. Bu arada Ali Fethi Bey'in 9 Ekim'de Dâhiliye Nazırı Talat Bey⁹ ve daha sonra 11 Ekim'de Sadrazam Said Halim Paşa ile görüştüğü basına yansımıştır. Bu görüşmeler Ali Fethi Bey'in sefirliği ve Osmanlı-Bulgar ilişkileri üzerine olmuştur¹⁰.

Bu gelişmelerden sonra Ali Fethi Bey, Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşanın 11 Ekim 1913 tarihli teklifi ve 13 Ekim tarihli padişahın iradesiyle Sofya Sefaretine resmen atanmıştır¹¹. Ali Fethi Bey'in sefirliğine dair bir mektup da Padişah Mehmed Reşad tarafından Bulgar Kralına hitaben yazılmıştır¹². Atama işlemi esnasında her iki ülkede tayin ettikleri elçilerin isimlerini önceden birbir-

⁵ "Osmanlı-Bulgar Münasebatı", **İkdam**, 8 Ekim 1913, n.5973, s.2.

⁶ İkdam, bu isim konusunda Jöntürk gazetesini kaynak gösteriyor. "Yeni Sofya Sefiri", **İkdam**, 25 Eylül 1913, n.5960, s.2; İkdam, bu haberi Neologos gazetesine dayandırmıştır. "Osmanlı ve Bulgar Sefirleri", **İkdam**, 29 Eylül 1913, n.5964, s.2.

⁷ "Sofya Sefareti Osmaniyesi", **İkdam**, 2 Ekim 1913, n.5967, s.2.

⁸ "Sofya Sefareti Osmaniyesi", **İkdam**, 8 Ekim 1913, n.5973, s.3.

⁹ "Fethi Bey", **Tanin**, 10 Ekim 1913, n. 1724, s.3.

¹⁰ "Fethi Bey", **Tanin**, 12 Ekim 1913, n. 1726, s.2; Fethi Okyar, **Üç Devirde Bir Adam**, Hazırlayan Cemal Kutay, Tercüman Y., İstanbul, 1980, s.205.

¹¹ **BOA**, İ. HR., 12 Za 1331, İrade No.13, Hariciye Nazırının sadarete teklifi 10 Zilkada 1331(28 Eylül 1329), 12 Zilkada 1331(30 Eylül 1329) Hariciye Nazırı ve Sadrazam Said Halim Paşa, Padişah'ın iradesine sunmuştur.

¹² **BOA**, 4224/305428 (316610) 19. Za 1331/7 T.evvel 1329 (20 Ekim 1913)

lerine iletmış ve karşılıklı onaylar almışlardır¹³. Ali Fethi Bey, sefarette çalışma hususunda yabancı biri değildir ve tecrübe sahibidir. 1910–11 yıllarında Erkan-ı Harb Binbaşısı unvanıyla Paris Ateşemiliterliği görevinde de bulunmuştur¹⁴.

Mevcut siyasi şartlar içinde Sofya sefaretine atanacak kişinin isminin Bulgar kamuoyu ve yetkilileri için önemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ali Fethi Bey'in sefarete atanması 15 ve 16 Ekim tarihli Bulgar gazetelerinde memnuniyetle karşılanmıştır. Övgü dolu sözlerle Bulgar gazetelerinde anılan Ali Fethi Bey, Osmanlı-Bulgar ilişkilerinin takviye ve devamı hususunda isabetli bir seçim ve dostane bir ilişkinin oluşmasına iyi bir zemin olarak görülmüştür. Aynı basına göre Bulgar muhalefeti ve siyasi çevreleri de bu atamayı hoş karşılamıştır¹⁵. Aslında Osmanlı Devleti'nin Bulgar kamuoyu, siyasi ve askeri kesiminde tanınan birisini bu göreve atayarak, yeni dönemde Osmanlı-Bulgar ilişkilerine ne kadar önem verdiğini göstermiştir.

Ali Fethi Bey sefarete yeni bir ekiple beraber atanmıştır. Zira Balkan Savaşları ile birlikte bozulan ilişkiler diğer Balkan ülkeleriyle olduğu gibi 1913'un ikinci yarısından itibaren yeniden başlatılmıştır¹⁶. Diğer taraftan basına 15 Kasım 1913'de Sofya'ya doğru hareket

¹³ “Sofya Sefareti”, **Tanin**, 8 T.evvel 1913, n.1722, s.4; “Sofya Osmanlı Sefareti”, **İkdam**, 9 Ekim 1913, n. 5974, s.2-3. Bulgar Devleti Osmanlı-Bulgar görüşmelerinde delegesi olan Taşof Efendi'yi atamıştır. “Mösyö Taşof”, **Tanin**, 8 Ekim 1913, n.1722, s.2; “İtimadname Takdimi”, **İkdam**, 16 Kasım 1913, n.6009, s.3.

¹⁴ **Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı (1320-1902)**, IV, İstanbul, 2003, s.497, 517, 537. Bu görevi sırasında Fransa Devletince 4. Rütbe Sorbonne Donar nişanı ile ödüllendirilmiştir. **BOA**, 3819/286398 3 Za 1328.

¹⁵ “Fethi Beyin Sefareti”, **İkdam**, 17 Ekim 1913, n.5892, s.2; “Fethi Bey”, **Tanin**, 17 Ekim 1913, n.1731, s.2. Eku de Bulgar adlı gazete, her iki ülke arasında bir anlaşmanın olacağı kanaati kesinleştiğinden Fethi Bey'in atandığını ve Osmanlı ve Bulgar devletleri arasında daima ve dostane ilişki kurulması için Bulgaristan'da uygun bir zeminin bulunduğunu ifade etmiştir. “Osmanlı Bulgaristan Münasebeti”, **İkdam**, 18 Ekim 1913, n.5983, s.2; “Fethi Bey”, **Tanin**, 18 Ekim 1913, n.1732, s.2.

¹⁶ Ali Fethi Bey ile beraber Başkatipliğe Celaledin Bey, ikinci Katipliğe Haydar Bey, üçüncü Katipliğe Rüşdi Bey atanmıştır. Ali Fethi Bey, bu görevde bir Mecidi Nişanı ve Altın İmtiyaz Madalyası ile ödüllendirilmiştir. **Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Yıllığı (1320-1902)**, IV, İstanbul, 2003, s.560; “Fethi Bey”, **İkdam**, 20 Ekim 1913, n.5985, s.2.

edeceği şeklinde yansımış,¹⁷ ancak Ali Fethi Bey'in bir an önce Sofya'da bulunması Balkanlardaki gelişmeler karşısında önemli görüldüğü için bu gidiş hazırlıkları daha hızlı bir şekilde gelişmiştir¹⁸. Yola çıkmadan önce de iktidardan düşürülen II. Abdülhamit¹⁹ ve 16 Ekim'de tekrar Dâhiliye Nazırı Talat Bey ile özel görüşme gerçekleştirmiştir²⁰. Daha sonra Talat Bey, eski Maliye Nazırı Cavit Bey, İstanbul Muhafızı Cemal Bey, daha birçok bürokrat ve Bulgaristan elçisi Taşof'un uğurlamasıyla trenle 23 Ekim'de yola çıkan Ali Fethi Bey,²¹ 24 Ekim'de Sofya'ya varmıştır²². Sofya'da ilk işi bir elçilik binası almak olmuştur²³. Ayrıca, Bulgaristan'daki Müslümanların sorunları ile ilgilenmiş, Bulgaristan Türkleri, özellikle Bulgar meclisindeki Türk mebuslarla dostane ilişkiler kurmuş ve bu amaçla Müslümanların Bulgaristan'daki en üst temsilcisi haline gelen Baş Müftü ile görüşerek destek olma çabası içine girmiştir²⁴.

Ali Fethi Bey'in Sofya sefaretine atanması birbirinden farklı bazı yorumlara neden olmuştur. Sofya sefaretine atanması, Onun İttihat ve Terakki içinde güçlü olmasını istemeyen kişilerle ve fırkanın Genel Sekreterliği sırasında tavırlarından ve "geçimsizliğinden" doğan rahatsızlıkla ilişkilendirilmiş ve atama güçlü bir şahsiyetin uzaklaştırılması olarak değerlendirilmiştir. Özellikle Fethi Bey'in güçlenmesinden rahatsızlık duyan kişinin asker kökenli İttihatçıların kuvvetini kırmak isteyen Talat Paşa olduğu ifade edilmiştir. Hatta Enver ve Cemal Paşaların Meclis-i Vükelaya dâhil olmadan iki ay önce bu

¹⁷ "Fethi Bey", **İkdam**, 12 Ekim 1913, n.5978, s.2.

¹⁸ La Türki gazetesi kaynaklı haber. "Fethi Beyin Azimeti", **İkdam**, 17 Ekim 1913, n.5982, s.2.

¹⁹ Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.207-208.

²⁰ "Fethi Bey", **Tanin**, 17 Ekim 1913, n.1731, s.2; Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.210.

²¹ "Fethi Beyin Azimeti", **İkdam**, 24 Ekim 1913, n.5989, s.2; "Fethi Bey", **Tanin**, 24 Ekim 1913, n.1738, s.2.

²² "Fethi Bey", **İkdam**, 26 Ekim 1913, n.5991, s.2; "Fethi Bey'in Muvasalatı", **Tanin**, 26 Ekim 1913, n.1740, s.1.

²³ Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.214.

²⁴ "Sefir Fethi Bey ve Baş Müftü", **İkdam**, 6 Kasım 1913, n.6002, s.3; Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.214-215, 221.

atamanın kararlaştırıldığı ileri sürülmüştür²⁵. Bununla birlikte Osmanlı Arşivlerindeki inceleme sırasında Talat Paşa ile Ali Fethi Bey'in doğrudan doğruya birbirleriyle telgraflaşmaları ve fikir teatisi yaptıkları görülmektedir²⁶. Ayrıca Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti için çok önemli konuma sahip olduğu o günlerde bilinen bir gerçektir. Bulgaristan'ın hem coğrafi konumu hem de siyasi tavrı Osmanlı Devleti'nin siyasetinin belirlenmesinde ve başarıya ulaşmasında mihenk bir yerdedir. Dolayısıyla Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti için konumu Sofya Sefaretinin önemini artırmakta olup, Sofya Sefaretine de güvenilen ve başarılı bir kişinin atanması gerekmektedir²⁷. Ali Fethi Bey'in İttihat ve Terakki'nin Genel Sekreteri olması bu açıdan değerlendirilmelidir.

Bahsedildiği üzere onun Sofya sefirliği Osmanlı ve Bulgar siyasi ve basın çevrelerinde olumlu akis bulmuştur. Aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde gösterileceği üzere Bulgarlarla yeniden ilişki kurma, Bulgaristan'da yaşanan iç çekişmeler ekseninde Bulgarların dünya dengesinde hangi blok yanında yer alacağı, hatta Osmanlı Devleti'nin yanına çekme, Yunan, Sırp, Romen, Rus ilişkilerinde Bulgarların tavırları gibi konular çokça takip edilmiştir. Ayrıca, Bulgarların Balkan Savaşları sırasında gösterdikleri güç de dikkate alınmıştır.

²⁵ Osman Okyar-Mehmet Seyitdanlıoğlu, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, Fethi Okyar'ın Anıları**, 3. Baskı, İş Bankası Y., İstanbul, 2006,14-15; M. Ragıp Esatlı, **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?**, İstanbul, 1975, s.194-197, 209-210; Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, Betaş, s.70; İhsan Sabri Balkaya, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)**, TTK, Ankara 2005, s.56-58.Fethi Bey'in ayrılış gerekçesine dair ortaya konulanlar kendi hatırası tarafından da doğrulanmaktadır. Bununla birlikte sefirliği ve özellikle Sofya Sefirliği tercihinin kendisinin kararlaştırdığını ifade etmektedir. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.202-203.

²⁶ **BOA**, HR SYS 2284/4, 3. 8.1914, Sofya Sefiri Fethi Bey Dahiliye Nazırı Talat Bey'e "gayet mahremane" ibareli 3 Ağustos 1914 tarihli telgrafi. Ayrıca, hatıratında Ali Fethi Bey, Talat Paşa ile özel yazışmalar gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.215.

²⁷ **Talat Paşa'nın Anıları**, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul, 2000, s.35; M. Ragıp Esatlı, **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?**, İstanbul, 1975, s.210; Falih Rıfki Atay, **Çankaya**, s.70. Ali Fethi Bey Sofya'ya hareket etmeden önce Dahiliye Nazırı Talat Bey ve Hariciye Nazırı Rıfat Paşa ile Osmanlı-Bulgar ilişkilerine dair fikir alış-verişinde bulunmuştur. Her iki nazır da Ali Fethi Bey'in bu ilişkiler konusunda en iyi tercih olduklarını düşünmektedir. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.204.

Bütün bunlar Ali Fethi Bey'in sefirliğinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Oradan gelen raporlara göre Osmanlı makamları dış politikayı oluşturmaya çalışacaktır. Bu önemli devrede dört yılı aşkın bir süre Sofya Sefirliği görevini yürüten Ali Fethi Bey, Osmanlı merkezine bilgi aktararak destek sağlamış olup, savaşın gidişatının İttifak Devletleri, özellikle Bulgaristan aleyhine döndüğü bir anda 21 Aralık 1917'de İstanbul'a dönmüş ve yerini Sefa Bey'e bırakmıştır²⁸.

B. Ali Fethi Bey'in Sofya Sefareti Günleri

Balkan Savaşı'ndan hemen sonra Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan politikası Bulgarları kazanma temeline dayanmaktadır. Bu yüzden I. Dünya Savaşı öncesinde ve Savaş başladığında Osmanlı politikacılarının ilk siyaseti savaşa dâhil olmayan Bulgaristan'ı kendi saflarına katılmaya ikna etmeye çalışmaktı. Daha sonraki süreçte de İttifak bloğunda yer alan Bulgaristan'ı kaybetmeme üzerine bir siyaset takip edilmiştir. Aşağıda ortaya konacak hususlar Ali Fethi Bey'in yazışmaları ışığında bu gerçeği net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Ali Fethi Bey, Osmanlı-Bulgar ittifakını sağlamak amacıyla Bulgaristan'daki Sofya Sefareti ve Şehbenderliklerin yürüttüğü faaliyetleri ve gelişmeleri Osmanlı Devleti'nin çeşitli birimlerine aktararak haberdar etmiş, bilgilendirmiştir. Örneğin, yerli Bulgarlarla temas kurarak İstanbul'daki resmi makamlarla irtibat ve onlara maddi imkânların sunulmasını sağlamak²⁹ Avusturyalılar tarafından esir edilerek Bulgaristan'a gönderilen Makedonyalı Bulgarlar arasında öldürücü bulaşıcı hastalıkların bulunduğunu iletmek³⁰ kaçakçılığı takip etmek³¹ ve I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlı Devleti için Bulgaris-

²⁸ BOA, HR SYS, 2330/6, 21. 06. 1918; Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.229.

²⁹ BOA, DH EUM EMN, 28/11, 17. Ş 1331, Ali Fetih Bey'in Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderdiği 9 Temmuz 1332 (1 Temmuz 1916) tarihli yazısı.

³⁰ BOA, HR SYS, 2406/12, 4. 2. 1915. Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 4 Şubat 1915 tarihli telgraf.

³¹ BOA, HR SYS, 2409/61, 5. 5. 1915. Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya 5 Mayıs 1915 tarihli gönderdiği yazı.

tan'da toplanan ianeleri İstanbul'a göndermek gibi mutad görevlerde bulunmuştur³².

Sofya Sefareti Balkanlarda irtibat kurma, oluşturma görevlerini de yerine getirmiştir. Adeta bir aracı kurum gibi hareket eden sefaret, Balkan Savaşları sonrası bozulan bölgedeki ilişkileri düzenlemeye, yeni bir sistem kazandırmaya çalışmıştır. Bu anlamda Atina ile ulaşımın zorluğu nedeniyle evrakın Sofya aracılığıyla gönderilmesini³³ Osmanlı Devleti'nin sınır vilayeti Edirne ile Osmanlı Devleti'nin Dedeoğaç Şeh-benderliği arasında haberleşmenin oluşmasını³⁴ sağlamaya çalışmıştır. Yine I. Dünya Savaşı esnasında esir düşen Osmanlı askerlerinden salı-verilenlerin Osmanlı coğrafyasına³⁵ ve sivil Osmanlı esirlerinin yazmış olduğu mektupların alıcılara ulaşmasına çabalamıştır³⁶.

Bunun yanı sıra Bulgar iç politikasında ciddi şekilde varlık gösteren sosyalistlerin faaliyetleri Osmanlı merkezine aktarılmıştır³⁷. Ay-

³² **BOA**, HR SYS, 2175/3 lef. 1. Hariciye Nezaretinden Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'e gönderilen 3 K.sani 1331(16 Ocak 1916) tarihli yazı ve **BOA**, HR SYS, 2172/11 lef.32 Ali Fethi Bey'in Hariciye Nazırı Halil Bey'e gönderdiği 18 K.sani 1916 tarihli yazısı.

³³ **BOA**, HR SYS, 2184/36, 6.1.1916, Hariciye Nezareti'nin 29 K. Evvel 1331(11 Ocak 1916) tarihli yazısına Ali Fethi Bey'in Hariciye Nazırı Halil Bey'e 6. K.sani 1916 tarihli cevabı. Ancak Ali Fethi Bey, Sofya ile Atina arasında yolun açık olmadığından dolayı bunun mümkün olamayacağını ve gönderilmiş olan evrakın kendi bünyelerinde tutulacağını ilemiştir.

³⁴ **BOA**, HR SYS, 2185/27, 24.08.1914.

³⁵ **BOA**, HR SYS, 2220/35, 17.01.1917, Hariciye Nazırı Halil Bey'in Ali Fethi Bey'e 7 K.sani 1331(20 Ocak 1916) tarihli yazısı.

³⁶ **BOA**, HR SYS, 2251/30, 7. 07. 1917, Dâhiliye Nezareti'nden Hariciye Nezaretine 6 Ağustos 1333(6 Ağustos 1917) tarihli Fransa'da tutuklu bulunan "sivil" Osmanlı esirlerinin yazmış olduğu mektupların alıcılarının Makedonya'da bulunması nedeniyle Sofya sefareti vasıtasıyla ulaştırılması talebi.

³⁷ **BOA**, DH EUM. 5. Şb., 21-37, 4 R. 1334. Ali Fethi Bey'in Dahiliye Nezaretine 27 K.sani 1915 tarihli raporu; **BOA**, HR SYS, 2406/13, 4. 2 1915 Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderdiği 4 Şubat 1915 tarihli raporu; **BOA**, HR SYS 2405/45, 9. 1.1915, Ali Fethi Bey'den Hariciye ve Sadrazam Said Halim Paşaya gönderilen 9 K.sani 1915 tarihli rapor. Ayrıca Ali Fethi Bey uzun bir zamandır Türkiye'de bulunan sosyalist Parvus Efendi'nin Bulgaristan'daki faaliyetlerini de takip etmiştir. **BOA**, DH EUM 5. Şb., 11/27, 27. Ca. 1333, Sofya sefaretiden Hariciye Nezaretine gönderilen yazı; **BOA**, HR SYS, 2329/28, 18.10.1917, Sofya Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 18. T.evvel 1917 tarihli yazı. Parvus Efendi için bkz. Engin Deniz, *Alexander Israel Helphand (Parvus Efendi) 1867-1924, Hayatı ve Fikirleri*, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, İstanbul, 2011.

rica Osmanlı Devleti, Bulgaristan'da kendi varlığı aleyhine faaliyet yürüten Ermeni komitelerini Ali Fethi Bey'in raporları vasıtasıyla izlemeye çalışmıştır³⁸.

Diğer taraftan Bulgaristan'ın etrafında olup bitenler de Sefaretçe merkeze iletilmektedir. Bulgaristan'ın kazanmış olduğu toprakları II. Balkan Savaşı'nda vermek zorunda kaldığı ülkelerle ilişkiler de takip edilmiştir. Bu bilgiler, Bulgaristan'ın komşularıyla ilişkileri ve Bulgarların politikalarını etkileyecek türdendir. Özellikle gelecek bir savaşta Bulgarların ne tarafa doğru meyledeceklerini gösteren bilgiler, Osmanlı Devleti için önemlidir. Örneğin, Sırpların askeri bir hareketle işgal etmek istedikleri Makedonya'da ihtilal çıkarmak için gönüllü toplaması ve çeteler oluşturması³⁹ veya Sırların kontrolündeki Makedonya'daki Bulgarlara zulüm yapıldığına dair haberlere Bulgarların tepkisi gibi⁴⁰ birçok bilginin Osmanlı Devleti'ne ulaştığı görülmektedir. Sadece Sırplarla gelişen olumsuz olaylar değil, Sırp-Bulgar ittifak teşebbüsleri de takip edilmekteydi. Ali Fethi Bey, İngiltere ve Rusya'nın Bulgarlara Makedonya'yı vererek kendi tarafına çekmeye çalıştıkları uyarısını yaparak, Balkanlarda öncelikli olarak Sırbistan'ın ortadan kaldırılması gerektiği ileri sürmüştür. Ayrıca, Viyana ve Berlin'in bu tehlikeyi görememelerini şaşkıncı bulduğu gibi bu türden gelişmelerin Türkiye için telafisi güç kayıplara neden olacağı üzerinde durmuştur⁴¹. Ali Fetih Bey bu ifadeleri, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak şu ifade edilmelidir ki; Alman, Avusturya ve Osmanlı devletleri bu nazik durumun farkındadırlar ve bunun için gerekli teşebbüsleri yapmaktadırlar. Nitekim Sırbistan'daki Bulgar se-

³⁸ Bülent Yıldırım, *Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri 1890-1918*, İ.Ü. Sosyal bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul, 2010, s.178-180.

³⁹ BOA, HR SYS, 2328/1 lef. 1-2. 29 Temmuz 1914 tarihli Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafı.

⁴⁰ BOA, HR SYS, 2406/51, 14. 2. 1915, Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderdiği 14 Şubat 1915 tarihli raporu.

⁴¹ BOA, HR SYS, 2105/16, 16.03.1915, Ali Fethi Bey'in Said Halim Paşa'ya 16 Mayıs 1915 tarihli arzı.

firinin Rusya'nın tasarladığı Sırp-Bulgar yakınlaşması projesi kapsamında Sofya'ya hareket ettiği hakkındaki Sırbistan Osmanlı sefirinin uyarısının takipçisi olunması, Osmanlı merkezi tarafından Ali Fethi Bey'den istenmiştir⁴².

Yine Bulgaristan ile Romanya arasında oluşan gelişmeler de önemle takip edilmektedir. Bulgarların Romanya sınırında küçük çapta da olsa bazı askeri tedbirlere başvurması⁴³ ve 17 Ocak 1915'de Romanya sefiri ile Bulgar Başbakanı Radoslavof arasında meydana gelen görüşme ve sonucu⁴⁴, Bulgarlarla Romenlerin aralarında yaptıkları ticari anlaşmalar ayrıntılı olarak İstanbul'a iletilmiştir⁴⁵. Zira Romanya'nın ve Bulgaristan'ın kimin yanında savaşa girecekleri çok önemli olduğu gibi, aralarındaki ilişkiler iki ülkenin kendi pozisyonlarının yanı sıra üçüncü ülkeleri de etkileyecektir. Bu yüzden bu iki ülke ilişkisi özel olarak takip edilmiştir.

Bu takibatta Yunanistan da vardır. Venizelos yönetiminin kontrolündeki Selanik bölgesine İngiliz ve Fransızlar asker çıkarmış ve bir kısmını Bulgar sınırına yönlendirecekleri tahmin edilmektedir. Osmanlı yetkililerince bu olay takip edilmiş ve Bulgar yöneticilerin tepkisinin öğrenilmesi için Ali Fethi Bey uyarılmıştır. Ali Fethi Bey Bulgarların bir protestoya gerek görmediklerini merkeze iletmıştır⁴⁶. Yunanlıların Bulgarlarla uyuşmak amacıyla olduklarına dair Osmanlı merkezine ulaşan haberleri araştıran Ali Fethi Bey, böyle bir anlaşmaya ait hiçbir emarenin Sofya'da olmadığını da altını çizmiştir⁴⁷.

⁴² BOA, HR SYS, 2401/38, 3.8.1914, Sadrazam Said Halim Paşa'dan Ali Fethi Bey'e çekilen 3 Ağustos 1914 tarihli telgraf.

⁴³ BOA, HR SYS, 2328/1 lef. 1-2, 29 Temmuz 1914 Tarihli Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği telgrafi,

⁴⁴ BOA, DH EUM, 5. Şb., 9/49-A, 19 Ra 1333, Ali Fethi Bey'in yazısı üzerine Hariciye Nezaret'inden Dâhiliye Nezaretine gönderilen 19 Ra 1333-22 Ksani 1330 (4 Şubat 1915) tarihli yazı.

⁴⁵ BOA, HR SYS, 2406/13, 4. 2 1915, Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderdiği 4 Şubat 1915 tarihli raporu

⁴⁶ BOA, DH EUM 5. Şb., 18/18, 16 Z. 1333(25 Eylül 1915), Ali Fethi Bey'in ifadeleyle Hariciye Nezaretinden Dahiliye Nezaretine yazı.

⁴⁷ BOA, HR SYS, 2390/51, 4.11.1917, lef.2, Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine 28 Tevvel 1917 tarihli cevabi telgrafi. Hariciye Nezareti bu cevabi telgrafi Başkomutanlık Vekâletine 1 T.sani 1333 (1 Kasım 1917) tarihli yazı ile bildirmiştir.

Osmanlı yetkilileri ve Ali Fethi Bey'in en çok üzerinde durdukları ve takip ettikleri ülkelerden biri de Rusya olmuştur. Bunun en önemli sebebi Bulgar halkında ve Bulgar siyasetçilerinde var olan Rusofil eğilimdir. Bu sebeple de Rusya ile herhangi bir ülkenin mücadelesi veya savaşı Bulgar kamuoyu tarafından "fevkalade" bir şekilde izlenmektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya savaş açması karşısında Bulgar kamuoyunu bilgilendirmek isteyen Ali Fethi Bey, askeri harekete dair bilgilerin mümkün mertebe hızlıca ve mümkünse açık telgrafla kendisini bildirilmesini ve "sefaret-i seniyyenin zulmet içinde bırakılmamasını menafi-i millîye namına" istemesinin nedeni, Bulgar kamuoyu karşısında zor duruma düşmemektir⁴⁸. Osmanlı-Bulgar ilişkilerinde Osmanlı siyasetçilerinin dikkate almak zorunda kaldıkları Bulgaristan'daki bu Rusofil akım, sürekli olarak Osmanlı hükümetlerini uyanık tutmuştur. Bulgaristan'ın İttifak kuvvetlerine kesin olarak yaklaştığı ve Osmanlı Devleti'nin top- rak tavizi verdiği 1915 Eylül'üne⁴⁹ kadar bu husus gözden ırak tutulmamıştır. Buna rağmen Osmanlı idarecileri daha sonrasında da Rusofil akımın güçlü olduğunun farkında olarak hareket etmişlerdir.

Osmanlı Sefaretinin üzerinde durduğu önemli bir alan da Bulgaristan içindeki gelişmeler ve Bulgar iç politikasıdır. Nitekim Osmanlı siyasetçileri Bulgaristan'ın önemine binaen kendi saflarında savaşa girmesi için Alman ve Avusturya ile birlikte büyük mücadele vermişler, Bulgarların savaşa katılmadığı hatta İttifak devletleriyle birlikte anılmak istemediği dönemde dahi Bulgaristan üzerine baskı yapmaya çalışmışlardır. İttifak güçlerinin Bulgaristan politikası, Bulgarların çekindiği Romanya'yı kendi saflarına çekmek veya Bulgaristan üzerinde bir harekete girişmemesi hususunda güvence alma

⁴⁸ BOA, HR SYS, 2103/2, 5. 11. 1914, Sofya Sefaretinin Hariciye Nezaretine 31 T.evel 1914 tarihli gönderdiği telgraf. Hariciye Nezareti sefirlerin buna benzer taleplerini Başkomutanlık Vekâletine iletmıştır. Bkz. aynı belge lef.1, 5-6.

⁴⁹ Fahir H. Armaoğlu, **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara, 1973, s.432. Ali Fethi Bey, bu Rus sempatisin Bulgarlarda çok yüksek olduğunu, savaş sırasında da sürdürdüğünü ifade etmektedir. Hatta Bulgar kamuoyunda bağımsızlığı kazanmalarında en etkili olan Ruslara karşı duyulan bu sempati, rakip olmalarına rağmen I. Dünya Savaşı'nda savaşı Rusların kazanacağı noktasında idi. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.227.

temeline dayanmaktadır. Bu politikanın gerçekleşmesi durumunda Bulgaristan'ı kendi saflarında mücadeleye çekebileceklerini düşünmektedirler. Ancak bu yüzden, Romanya ile birçok kereler irtibata geçilmişse de, Romanya'yı kendi taraflarına çekememişlerdir. Bununla birlikte görüşmeler sonunda Romanya'nın Bulgaristan'a saldırmayacağı konusunda emin olmuşlardır. Aslında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan'ı yanına çekmek istemesinin temel amacı, Bulgarların Romanya politikası gibi, bir savaş halinde Bulgaristan'dan emin olmaktır⁵⁰. Osmanlı Devleti neden Bulgaristan'a bu kadar önem vermiştir? Bunun cevabını Osmanlı belgelerinde görmek mümkündür. Osmanlı Devleti iki büyük müttefiki Almanya ve Avusturya ile irtibatını ancak Bulgaristan üzerinden sağlıklı bir şekilde yapabilecektir. Özellikle savaşta ihtiyaç duyduğu birçok malzeme vardır ve bunları başta Almanya olmak üzere müttefikleri sağlayabilecekti. Nitekim aşağıda ayrıntılı bir şekilde anlatılacağı üzere, Bulgaristan'ın savaşa girmesinden sonra Osmanlı Devleti, Bulgarların tahsis etmiş olduğu Tuna nehriindeki iskeleler sayesinde savaş gereksinimlerini alabilmiştir⁵¹. Özetle Bulgaristan Osmanlı Devleti için vazgeçilmez bir köprü vazifesi görecektir.

Bulgaristan'ı kazanma politikasının farklı bir yansıması, Bulgarları gücendirmeme veya zorluk çıkarmama şeklinde olmuştur. Örneğin, Bulgaristan'ın elinde bulunan Dedeağaç limanından Bulgar toprakları içerisine taşınacak askeri malzemenin Edirne-Mustafa Kemal Paşa hattı boyunca taşınmasına müsaade edilmiştir⁵². Bu politikaya

⁵⁰ **Talat Paşa'nın Anıları**, s.35.

⁵¹ **BOA**, HR SYS, 2440/17, lef. 1-2. Sofya Sefir Vekili Cevad Bey'den Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'e 29 Ağustos 1917 tarihli yazısı ve Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey'den Ali Fethi Bey'e 27 Eylül 1333(27 Eylül 1917) tarihli yazı. Bu dönemde Osmanlı Devleti gıda, ülke ekonomisi için zaruri ihtiyaç maddeleri ve diplomatik ilişkinin sağlam olmadığı Romanya'dan petrol alımını büyük oranda Bulgaristan üzerinden sağlamaktaydı. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.214-218.

⁵² **BOA**, HR SYS, 2402/15, 14.8.1914, Sadarettin Hariciye Nezaretine ve Sadrazam Said Halim Paşa'dan Ali Fethi Bey'e 14 Ağustos 1914 tarihle telgraf. Dedeağaç ile Bulgaristan-İstanbul ile Sofya arasındaki ulaşımın tesisi için askeri komiserliğe Başkomutanlık Vekilliğince emir verildiği, Bulgaristan'ın Krup fabrikasına sipariş verdiği barutların Dedeağaç-Edirne-Mustafa Kemal Paşa hattından geçmesine sadaretle müsaade edildiğine dair Sofya sefaretine yazı.

Ali Fethi Bey de özen göstermiştir. Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında posta işleminin kesilmemesi ve özen gösterilmesi hususunda uyarıda bulunmuştur⁵³. Diğer taraftan Bulgar makamlarının Osmanlı ordusunun Bulgar sınırına yakın bir mesafede atış yapmasının Bulgar halkı üzerinde endişe ve telaşa neden olacağına dair ikazı Sofya sefaretince İstanbul'a iletilmiştir⁵⁴. Sefaretin bu uyarısı Osmanlı Başkomutanlığınca dikkate alınarak, sınırda atış işleminin yapılmaması için gerekli yerlere talimatlar verilmiştir⁵⁵.

Ali Fethi Bey, Bulgaristan'ın desteğine fazlasıyla önem verdiği için Bulgaristan politikacıları üzerinde baskı kurma, Bulgaristan kamuoyunu kendi saflarına çekme amacıyla Osmanlı ve Bulgar çıkarları için çalışmak ve kamuoyunu buna hazırlamak gayesiyle Bulgar basınında “şöhret sahibi” Nikolof vasıtasıyla İstanbul, Viyana ve Sofya'da Balkanik adıyla bir ajans kurma fikrine destek çıkmıştır. Bu hedef için Dâhiliye Nazırı Talat Paşa'dan “faidesi aşikar olan” bu girişime ve bu şahsa maddi destek vermesini ve kolaylık sağlanmasını istemiştir⁵⁶.

Ali Fethi Bey, sefaretteki görevi süresince Bulgaristan içinde gelişen bütün olayları takip etmeye çalışmıştır. Hem gönderdiği yazılar,

⁵³ **BOA**, HR SYS, 2402/3, 10.8.1914, Sofya Sefaretinin 7 Ağustos 1914 tarihli telgrafi ve Said Halim Paşa'nın Ali Fethi Bey'e 10 Ağustos 1914 tarihli telgrafi.

⁵⁴ **BOA**, HR SYS, 2402/73, 3.9.1914, Hariciye Nezaretinden Harbiye Nezaretine 23 Ağustos 1330(5 Eylül 1914) tarihli tezkire ve Ali Fethi Bey'den Said Halim Paşa'ya 4 Eylül 1914 tarihli telgraf.

⁵⁵ **BOA**, HR SYS, 2402/80, 6.9.1914, Başkomutanlık Vekâletinden Enver Paşa imzalı Hariciye Nezaretine 24 Ağustos 1330(6 Eylül 1914) tarihli müstacel cevabi yazı.

⁵⁶ **BOA**, DH KMS, 30/3 27 M 1333, lef 2, Ali Fethi Bey'den Dâhiliye Nezaretine 30 T.Sani 1914 tarihli yazı. Bunun karşılığında Dâhiliye Nazırı adı geçen şahsın ne tür bir menfaat sağlayacağı kesin olarak anlaşılmadıkça parasal yardımın yapılmasını uygun bulmamıştır. Eğer ajansı ile Osmanlı lehine yarar sağladığı görülürse gereği kadar yardım sağlanacağı Nikolof'a “tefhim” edilmesini uygun görülmüştür. Ayrıca Sofya Sefirinin tahriratlarında bu şahsın gayesi ve kimliğine dair bilgi bulunmadığı gibi, hangi fırkaya yakın ve ne kadar nüfuz sahibi olduğu, şimdiye kadar ne tür işlerle meşgul olduğunun araştırmaya gerek duyulduğu ifade edilmiştir. Eğer şahsına güven duyulur ve bu işi iyi niyetli bir şekilde becerebileceği anlaşılırsa ne kadar bir ücret talep edeceğinin bildirilmesi de istenmiştir. **BOA**, DH KMS, 30/3, 27 M 1333, lef 1, Dâhiliye Nezareti'nden Ali Fethi Bey'e 2 K.evvel 1330 (19 Aralık 1914) tarihli yazı

telgraflar hem de düzenli raporları ile Osmanlı idarecilerinin bilgilendirmiş, politik adımlarına esaslı zemin oluşturmaya çalışmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakiben Bulgarların savaşa girdiği ana kadar Ali Fethi Bey, Bulgaristan'la ilgili Osmanlı politikasının uygulanabilmesi için Bulgar Başbakanı ve siyasetçilerle bir araya gelerek neler düşündüklerini öğrenmeye çalışmıştır. Başlangıçta edindiği bilgiler İtalya savaşa girse dahi, Bulgaristan'ın mevcut siyasetinde sebat edeceği şeklindedir⁵⁷. Yine Bulgaristan'ın dış politikasında daha çok sözü geçen Kral Ferdinand'ın söylemleri de takip edilmiştir. Özellikle Bulgar meclisinin açılış merasimi vesilesiyle Kral ve Parlamenterler arasında yaşanan gelişmeler bu takip için iyi fırsat vermektedir. Bu gelişmeler öylesine ayrıntılı bir şekilde verilmektedir ki, Bulgar iç politikasında yaşanan çalkantılara ışık tutacak niteliktedir. Kralla görüşen Demokrat Fırkası Başkanı Malinof, eski Dış İşleri Bakanı Genadiyef ve Bulgar Meclis Başkanı gibi kişiler ve düşünceleri ayrıntılı olarak raporlandırılmaktadır⁵⁸.

Savaşa girip-girmeme veya hangi blokta yer alma konusunda farklı fikirler taşıyan siyasi partiler arasında yaşanan gelişmeler Ali Fethi Bey tarafından düzenli bir şekilde İstanbul'a aktarılmıştır. Özellikle 1914'den itibaren iktidarı elinde bulunduran Radoslavof hükümetinin yaşadıkları dikkatle takip edilmiştir. Bunlar arasında sosyalistler tarafından hükümete sunulan istizah,⁵⁹ İstanbulist partisiyle Başbakan Radoslavof arasında yaşanan gerilimler ve Radoslavof'un hükümeti ayakta tutabilmek için koalisyon partileri ve muhalefet ile işbirliğine gitme mecburiyetinde kalışı ayrıntılı olarak aktarılmıştır⁶⁰.

⁵⁷ **BOA**, HR SYS, 2409/61 22. 5. 1915. Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 22 Mayıs 1915 tarihli telgrafi.

⁵⁸ **BOA**, HR SYS, 2328/25, 12.12.1914. Sofya Sefiri Ali Fethi Bey'den Hariciye Nazırı Halil Bey'e 12 K.evvel 1914 tarihli arz; **BOA**, DH EUM, 5. Şb., 6/46 2. S. 1333, Ali Fethi Bey'den gelen 12 K.evvel 1914 tarihli yazının sureti.

⁵⁹ **BOA**, DH EUM 5. Şb., 11/27, 27. Ca. 1333, Bulgar sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen yazı üzerine Dâhiliye Nezaretinin 30 Mart 1331(12 Nisan 1915) tarihli yazısı

⁶⁰ **BOA**, HR SYS, 2408/61, 25.4.1915, Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 23 Nisan 1915 tarihli telgrafi.

Bulgaristan'ın savaşa girmesi şartıyla Türkiye veya Romanya'nın tavizde bulunacağı ile ilgili siyasetler arasında yaşananlar da takip edilmiştir. Bunlar arasında en önemlilerinden biri de şudur: Bulgar siyasetinin önemli şahsiyetlerinden olan Genadiyef'in Romanya'nın Bulgaristan'a taviz verip vermediğine dair Bulgar Başbakanına soru yöneltmesi konusudur. Bulgar Başbakanı, Romanya'nın Bükreş sefiri tarafından Bulgar Demokrat Fırkası'nın başkanı Malinof'a böyle bir konunun iletildiğine dair duyular aldığını ifade etmiştir. Bu duyuma göre Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti ile savaşa girmesi ve Midye-Maydos(Enez) hattına kadar ilerlemesi halinde, Romanya Dobruca'nın bir kısmını Bulgaristan'a terk edecek ve Avusturya'ya savaş açacaktır. Böyle bir siyasetin gerçekleşmesi için ise mevcut Bulgar kabinesinin değişmesi şartı da Romanya yetkilileri tarafından öne sürülmüştür⁶¹. Bu duyular Bulgar makamlarınca Romanya Başbakanına sorulmuştur. Bu türden haberleri reddeden Romanya Başbakanı, taviz temeline dayalı bir teklifin, ancak ilk olarak Bulgaristan'ın Sırbistan ile uzlaşmasına bağlı olduğu cevabını vermiştir.

Ali Fethi Bey'e göre Bulgar Başbakanının bu konuya dair bilgileri kamuoyu ile paylaşmasındaki amaç, Romanya'nın Bulgaristan'a taviz teklifinde bulunduğu halde Bulgarların müzakereye yanaşmadığına dair iç ve dış siyasi çevrelerde oluşan tepkileri önlemektir. Çünkü Romanya'nın İtilaf devletleri tarafında savaşa girmemesinin ve hareketsiz kalmasının nedeni olarak İtilaf devletleri sefirleri ve Radoslavof hükümetine muhalif Bulgar partileri mevcut Bulgar hükümetinin Romanya'ya kötü niyet beslemesini öne sürmüşlerdir. Böylece Başbakan Radoslavof, bu konuyu bu şekilde ortaya koyarak, kendi hükümetine karşı yapılan hücumları önlemeye çalışmıştır⁶².

Ali Fethi Bey, Bulgar partileri arasında yaşanan gelişmelerden de Osmanlı merkezini haberdar etmiştir. Örneğin İstanbulist partisi

⁶¹ BOA, DH EUM, 5. Şb., 11/8, 15 Ca 1333, Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 23 Mart 1915 tarihli yazısının sureti.

⁶² BOA, HR SYS, 2407/12, 23. 3.1915. Ali Fethi Bey'den Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderilen 23 Mart 1915 tarihli yazı.

başkanı ve Nafia Nazırı olan Petkof'a göre Genadiyef, İstanbulist partisinin kurucusu İstanbulof'un prensiplerine aykırı olarak Ruso-fillik politikasını takip etmektedir. İstanbulist partisi içinde mücadeleyi ateşleyecek bu gelişme, Ali Fethi Bey'e göre İstanbulist partisi mensupları üzerinde Genadiyef'in aleyhine bir tesir oluşturacaktır⁶³.

Bulgaristan'ın Osmanlı ve Almanya ile ittifak yapmasından⁶⁴ sonra da Ali Fethi Bey Bulgaristan'ı kaybetmeme politikasına yardımcı olması için Bulgar Kralı, hükümet ve siyasi partiler arasında geçmeleri aynı şekilde raporlamaya devam etmiştir. Kral, meclis ve siyasi partilerle ilişkileri ortaya koyan Bulgar meclisinin açılışında yaşanan ve daha sonra Kralla milletvekillerinin bir araya geldiği saraydaki toplantılar tekrar aktarılmıştır. Özellikle 1916 baharındaki siyasetçilerle Kralın bir araya geldiği toplantı Osmanlı merkezi için daha dikkat çekici idi. Zira Bulgaristan, Kral ve Başbakan Radoslavof'un politikalarıyla İttifak güçlerinin yanında savaşa girmeyi tercih etmişti. Bu ise savaş aleyhtarı muhalefetin tepkisini çekmiş, Kral ile muhalefet arasında sert tartışmalar meydana getirmişti. Hatta muhalefetin önemli şahsiyetlerinden bir olan İstanbulliysky tutuklanmıştı⁶⁵. Bu gergin ortam, bu dönemde meclisin açılışı vesilesiyle bir araya gelen Kral ve siyasetçiler toplantısına sirayet etmiştir. Ali Fetih Bey, bu mutat toplantıya bazı mebusların, muhalefetin katılmadığını ifade ederek Bulgar siyasetinde yaşanan bu önemli sıkıntıyı merkeze ak-

⁶³ BOA, HR SYS, 2409/66, 25.5.1915. Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderdiği 25 Mayıs 1915 tarihli telgraftı.

⁶⁴ Ali Fethi Bey'e göre, Bulgaristan, I. Dünya savaşı başladığında savaşa girmeyerek gelişmeler çerçevesinde net tavrını ortaya koymak istemiş ve bu arada II. Balkan Savaşı'nda Romanya, Sırbistan, Yunanistan ve Osmanlı Devleti'ne bırakmak zorunda kaldığı yerleri tavizler elde ederek geri almayı hedeflemiştir. Ali Fethi Bey Sofya Sefiri olduktan sonra Osmanlı toprağı olan Karaağaç ve istasyonun dâhil bu tür talepleri Bulgar Başbakanı Radoslovof'tan doğrudan doğruya dinlemiştir. Ona göre bu tavır "kaypak ve ikiyüzlü" Rus politikasının taklidi idi ve Çanakkale Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin başarı göstermesi üzerine İttifak Güçleri saflarına geçerek kısmen terk edilmişti. Zira savaş öncesi isteklerinin resmen vazgeçmemişlerdi. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.216, 218, 221.

⁶⁵ R.J. Crampton, **Bulgaristan Tarihi**, İstanbul, 2007, s.127; Nikolay Todorov, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Veysel Atayman, Öncü Kitapevi, İstanbul, 1979, s.97.

tarmıştır. Bulgaristan'dan beklentiler dikkate alındığında yaşanan bu problem Osmanlı devleti için hayati idi⁶⁶.

Buna benzer iktidar partisini zor durumu da bırakan iki problem de İstanbul'a iletilmiştir. Bunlardan birincisi I. Dünya Savaşı öncesinde Bulgarların Alman bankalarından yüklü miktarda borç alması ve karşılığında teminat olarak Pernik kömür madenlerini göstermesidir. Bu gelişme Bulgar siyasetinde ve iktidarında bir krizin habercisi olmuştur. Zira savaş öncesinde böyle bir kredi alımı Bulgaristan'ı Almanya'ya bağımlı bir hale getirecektir⁶⁷. Bu konu, I. Dünya savaşı sırasında da gündeme gelmiş, iktidar muhalefetin büyük bir eleştirisi ile karşı karşıya kaldığı gibi, kendi taraftarları ve hatta "Makedonya komitesinin sevk ve teşvikiyle" kabine üyelerinden birinin itirazına kadar uzanmıştır. Ali Fethi Bey'e göre bu sorun dolayısıyla bir "buhranın" ortaya çıkması mümkündür. Hatta Bulgar meclisinde muhalifler bir gensoru vererek kabinenin tavrını öğrenmeye çalışacaklardır⁶⁸.

Bulgar Başbakanı Radoslavof önderliğinde liberallerin ortaklığındaki iktidar birçok kereler değişikliklere uğramasına rağmen başlangıçtan itibaren muhalefetin çok sert eleştirilerini karşılamaya çalışmış ve bunun yanı sıra arka arkaya gelen savaşların getirmiş olduğu krizlerle mücadele etmiştir. Bu krizlerden biri de, 1917 sonlarında mecliste "müfrit sosyalistler" dışında bütün muhalif grupların hükümete "iaşe, sulh ve sansür"⁶⁹ konularında sundukları gensorudur. Daha meclisteki ilk oturumda sıkışan kabinenin oturumu ertelemesi büyük bir kriz olarak Ali Fetih Bey tarafından Osmanlı merkezine aktarılmıştır. Müttefikinin bu zor durumda kalışı elbette Osmanlı siyasetçilerini rahatsız edecektir. Öyle ki, iktidardaki Radolavof hükü-

⁶⁶ BOA, HR SYS, 2328/39, 28.2.1916. Sofya Sefiri AF Bey'den Hariciye Nazırı Halil Bey'e 29 Mart 1916 tarihli arzı. Heyette bulunan bir Müslüman mebusla Bulgar Kralın görüşmesi ve Kralın Müslüman ahali hakkındaki düşünceleri de aktarılmıştır.

⁶⁷ R.J. Crampton, *a.g.e.*, s.122.

⁶⁸ BOA, HR SYS 2328/39 lef. 39. Ali Fethi Bey'in Hariciye Nezaretine gönderilen 13 K. Evvel 1916 tarihli telgrafı.

⁶⁹ Ayrıca bkz. R.J. Crampton, *a.g.e.*, s.126-128.

meti şimdiye kadar Bulgar Narodnistler⁷⁰ dâhil olmak üzere mecliste ancak on beş-on altı fazla çoğunluğa dayanmaktadır. Muhalefet gruplarının birleşmesi durumunda iktidarın çoğunluğu kaybetmesi mümkündür⁷¹.

Ali Fethi Bey'in Bulgaristan'da takip ettiği önemli bir kesim de Bulgar kamuoyunu etkileyen basındır. Bulgar basınının en çok nelerle ilgilendiğine dair raporlar ve gazete ekleri düzenli bir şekilde İstanbul'a gönderilmektedir⁷². Bu takip de Bulgaristan'ın savaşa iştirakine kadar hangi blok yanında hareket edeceğini öğrenme şeklinde iken, savaş esnasında müttefikinin iç siyasal gelişmeleri üzerine kuruludur. Bu minvalde Bulgar basınının ne ile ilgilendiği ve ne yönde yayın takip ettiği dikkatlice takip edilmektedir. Bulgarların savaşa girmesinden önce Romen-Bulgar ilişkilerindeki gelişmeler gazetelerce nasıl takip edilmiş, Romanya-Bulgaristan transit taşımacılığı üzerinden yaşanan iyi ilişkileri Bulgar gazeteleri nasıl yorumlanmış vb. gibi konular İstanbul'a rapor edilmiştir. Örneğin, transit taşımacılık hususu bir gazete dışında Bulgar gazeteleri tarafından 'kemal-i sükûnetle' karşılanmıştır. Bu husus üzerinde yorum yapan gazete ise bu tür ilişkilerin Bulgarların menfaatine olduğunu dile getirmiştir⁷³. Yine Bulgar basınında Makedonya üzerinde yaşanan Sırp-Bulgar çekişmesi de takip edilmiştir. Özellikle Bulgarların İttifak güçlerinin yanında yer almasına neden olan Sırların Makedonya'dan taviz vermez tutumuna ve Makedonya'daki Bulgarlara zulüm yapıldığına dair haberler Bulgar basınının Sırlara karşı rengini net olarak vermekte idi. Bunun yanı sıra Sırbistan'a benzer bir tavır sergileyen Yunanistan'a dair haberler, Bulgar basınının düşüncesini incelemek için

⁷⁰ Bulgaristan'daki Narodnistler için bkz. Cezmi Eraslan, **Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, Kum Saati Yayınları, İstanbul, 2003, s.39.

⁷¹ **BOA**, HR SYS, 2329/28, 18.10.1917, Sofya Sefaretinden Hariciye Nezaretine gönderilen 18. T.evvil 1917 tarihli yazı.

⁷² **BOA**, HR SYS, 2406/51, 14. 2. 1914. Ali Fethi Bey'den Sadrazam Said Halim Paşa'ya 14 Şubat 1915 tarihli arz.

⁷³ **BOA**, HR SYS, 2406/13, 4.2.1915. Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderdiği 4 Şubat 1915 tarihli raporu.

güzel bir örnektir. Yunanistan ile ilgili haberler için bütün Bulgar gazeteleri, özellikle yarı resmi ve mevcut Bulgar hükümetine yakın gazeteler takip edilmiştir. Bu minvalde Bulgaristan'ın savaşa girmesinden önce Yunan gazeteleriyle yaşanan şiddetli tartışma üzerinden, Bulgar politikasının ne türlü gelişeceğini tahmin etmek mümkündür. Nitekim Bulgar gazetelerinde “tehditkarane ve intikamcûyane” bir yayın ve “sırası geldiği zaman Bulgaristan'ın kendisi kudret-i askeriyesini de Yunan'a da” göstereceği, Bulgaristan'ın komşuları arasında Yunanlılar gibi “müfrit taassub-ı milli esiri milletler buldukça Balkanlara sükûn gelmeyeceği” şeklinde sert değerlendirmeler görülmüştür⁷⁴.

Sofya Sefaretinin yazışmalarına yansıyan önemli bir husus da İttifak güçleri yanında savaşa giren Bulgarlarla birlikte yaşama zorludur. İttifak güçleri yanında savaşa girmek için Makedonya, Dobruca gibi bölgelerde Almanya, Avusturya'dan taviz sözü alan, hatta müttefiki olan Osmanlı Devlet'inden Dimetoka'yı alarak topraklarına katan Bulgarların, bir müttefik gibi davranmadıkları zamanlar da olmuştur. Bu durum şu şekilde değerlendirilebilir: Aslında Osmanlı Devleti, kısa bir süre önce, Balkan Savaşı'nda Bulgaristan'la bir savaş yaşamıştı ve topraklarının önemli bir kısmını Bulgarlara terk etmek zorunda kalmıştı. Ayrıca Balkan Savaşı öncesi ve sonrası Bulgaristan coğrafyasında yaşayan Türk, Müslüman bir kesimin sıkıntıları bilinmektedir. Balkan savaşı ve sonrasında Müslümanlar için Bulgar idaresi altında yaşamak hoş tecrübeler kazandırmamıştı. Gelinek döneminde ise Osmanlı Devleti, eski düşmanı ile işbirliği içine girmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı'ndaki bu ittifaka rağmen geçmişte yaşananların getirdiği problemler kendisini göstermiştir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'nda Sırpların elinden Makedonya'yı alan Bulgarlar, kendi asker ve jandarmalarıyla Müslümanlara zulüm yapmaktan geri durmamışlardır. Bulgar askerleri “son derece zalimane” davra-

⁷⁴ BOA, HR SYS, 2406/51, 14.2.1915. Ali Fethi Bey'in Sadrazam ve Hariciye Nazırı Said Halim Paşa'ya gönderdiği 14 Şubat 1915 raporu.

narak, Üsküp'te ikisi dışında bütün camileri işgal etmişlerdir. Gostivar ve Kalkandelen'de Bulgar askerleri cami ve tekkelere hayvanlarını bağlayarak, Müslümanlara karşı yıldırma politikası uygulamışlardır. Bulgarların amacı bölgede oldukça kalabalık bir nüfusa sahip Müslümanları Trakya'ya göç ettirmektir.

Makedonya'da yaşanan diğer bir sorun, Bulgarların bölgede yaşayan ve Sırp ordusundan kaçan Müslüman gençleri kendi ordularında askere almalarıdır. Hâlbuki Müslüman gençler Bulgar ordusunda değil, Osmanlı ordusunda savaşmak istemektedirler⁷⁵. Bölgedeki Müslümanların acıklı durumunu ortaya koyan bu gelişmeler daha sonraki yıllarda müttefik iki ülke arasında yaşanabilecek probleme zemin hazırlayabilecek güçte olup, Osmanlı Devleti'nin azınlık politikasından şikâyet edenlerin daha kötü bir azınlık politikası takip ettiğini göstermektedir.

Müttefikliğe yakışmayacak bir başka gelişme de, Osmanlı Devleti'nin beklediği lojistik destek hat olma arzusunun tam aksine, Bulgaristan'ın hareket etmesidir. Savaşın başından beri Bulgar hükümeti özellikle askeriyeye ait gıda ve mühimmat gibi önemli Osmanlı mallarının Türkiye'ye nakli için Tuna üzerindeki Rusçuk ve Jiştovi iskelelerini tahsis etmişti. Ancak Osmanlı ülkesi ve halkı için elzem olan 650 vagon dolusu ve çoğunluğu Osmanlı tüccarına ait mal iki seneye yakın bir süredir, havanın tesiri altında açık alanda bekletildiği gibi, gümrük ve mahalli yetkililerin çeşitli uygulamaları yüzünden taşınamaz hale gelmişti. Bulgar makamları bunun sebebi olarak malların taşınacağı tren hattının askeriye tahsis edilmesi yüzünden vagon yokluğunun olarak göstermiş ve dönüşümlü olarak Osmanlı

⁷⁵ **BOA**, HR SYS 2418/23 lef. 1-2. Ali Fethi Bey, bu bilgileri Makedonya'da bulunan bir Osmanlı Binbaşı'sının gönderdiği rapora dayandırıyor. Ali Fethi Bey'in 25 Şubat 1916 tarihli Hariciye Nezaretine gönderdiği yazı. Hariciye Nezareti bu konuya dair Bulgar ve Avusturya-Macaristan yetkilileriyle görüşmüş ve bölgedeki Türk Şehbenderliklerine bu konuda daha fazla görev düştüğü uyarısında bulunmuştur. **Aynı belge**, lef.3. Osmanlı Ordusu saflarında mücadele isteyen Türk gençleri arzularına ulaşamadıkları gibi Bulgar ordusunun amele taburlarında yol, köprü, kanal yapımında çalıştırılmışlardır. Fethi Okyar, **a.g.e.**, s.221-222.

mallarının taşınmasına izin vermiştir. Buna rağmen Bulgarların daha da farklı uygulamalarıyla karşılaşmıştır. Tahsis edilen vagonlar, nakledilecek eşyanın türüne göre “bin beş yüz Franktan beş bin Franka kadar taviz” karşılığında ve bu parayı ancak verebilen tüccara tahsis edilmekteydi. Yine malların zorunlu sebeplere binaen gümrükte kalmaları dikkate alınmayarak uzun süredir bekletilen Osmanlı eşyası Bulgar kanunları gereğince farklı vergiye tabi tutulmuştur. Ayrıca 6 aydan fazla kalan Osmanlı mallarının Bulgaristan dâhilinde satılmasını zorlamayı düşünmüşlerdir. Ancak yetkililer Bulgar kanunlarına göre bu hakka sahip iseler de vagon yokluğundan kaynaklanan durumu dikkate almamışlardır⁷⁶.

Sonuç

Ali Fethi Bey’in Sofya Sefareti günleri Osmanlı Devleti için hayati döneme denk gelmiştir. Zira bir yandan Balkan Savaşları sonrasında Balkanlarda yeni düzen arayışları ve ilişkiler kendini gösterirken diğer yandan da I. Dünya Savaşı öncesi ve esnasında bütün Avrupa’da olduğu gibi Osmanlı coğrafyası ve sınırlarında hızlı değişimler ve karışıklıklar yaşanmaya başlamıştır.

İşte bu dönemde Almanya ve Avusturya-Macaristan ile yakınlaşma içerisine giren Osmanlı Devleti için müttefikleriyle her anlamda irtibat sağlayacak veya kopukluğu önleyecek bir ortamın hazırlanması ve fiziksel irtibatın kurulması elzemdir. Bu irtibatı sağlayacak ülke olarak, birçok Osmanlı siyasetçisi tarafından Bulgaristan görülmüştür. Çünkü Bulgaristan, öncelikli olarak Osmanlı Devleti ile müttefikleri arasında doğrudan kara bağlantısı yapacak konuma sahiptir. Bu yüzden Sofya’ya atanacak Osmanlı büyükelçisine büyük görevler düşecektir. Bu noktada, İttihat ve Terakki’nin Genel Sekre-

⁷⁶ BOA, HR SYS, 2440/17, lef. 1-2. Sofya Sefir Vekili Cevad Bey’den Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey’e 29 Ağustos 1917 tarihli yazısı ve Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey’den Ali Fethi Bey’e gönderilen 27 Eylül 1333 (27 Eylül 1917) tarihli yazı. Bulgarların bu politikasını A. Fethi Bey Avrupa’ya ziyarete çıkarken Sofya’dan geçen Velihaht Vahdetin’e ve Bab-ı Ali’ye uygun bir dille söylemiştir. Fethi Okyar, *a.g.e.*, s.223.

teri ve Bulgar siyasi çevrelerinde, Makedon kimlikli askerlerince tanınan bir olarak Ali Fethi Bey'in atanması Osmanlı Hükümeti açısından isabetli bir seçim olmuştur. Nitekim Ali Fethi Bey'in Sofya'ya Osmanlı sefiri olarak atanması Bulgaristan'da da gayet olumlu karşılanmıştır. Bu olumlu hava Bulgarların İttifak Güçleri safında savaşa katılmasına zemin teşkil edecektir.

Bu dönemde Ali Fethi Bey'in yazı ve raporlarından anlaşıldığı kadar, Osmanlı Devleti Bulgarları kendi yanına çekebilmek için yoğun çaba göstermiştir. Bu çabanın birinci aşaması, I. Dünya Savaşı öncesinde Bulgaristan'ı küstürmemek, kazanmak şeklinde olmuştur. Bu amaçla, yukarıda temas edildiği üzere Bulgaristan'dan gelecek siyasi, askeri, dostluk anlamındaki talepler ve temenniler yerine getirilmeye çalışılmıştır. İkinci aşama ise, İttifak Güçleri safına dâhil olan Bulgaristan'ı kaybetmeme politikası şeklinde gelişmiştir. Bu çerçevede özellikle Bulgar Kralı, Hükümeti, basını, kamuoyu takip edilerek, Bulgar siyasetinin ne şekilde geliştiği gözlenmeye çalışılmıştır. Zira Bulgaristan'ın kaybedilmesine neden olacak bir gelişme en çok Osmanlı Devletini etkileyecektir.

Bunlar dikkate alındığında Ali Fethi Bey'in Bulgaristan sefirliği sırasında oldukça riskli bir görev üstlenmiş olduğu görülecektir. Bir sefir veya sefaret bulunduğu ülkede, temsil ettiği devletin çıkarlarını korumakla görevli olup, merkezine haber mahiyetinde birçok belge göndererek ve kendi değerlendirme, uyarı, tekliflerini sunarak hükümetinin veya ilgili konu üzerinde yetkili en üst merciin doğru politika belirlemesine ve üretmesine yardımcı olmak mecburiyetindedir. Bu tanımlamadan yola çıkarsak Ali Fethi Bey ve Sofya sefaretinin bu görevleri layıkıyla yerine getirdiği söylenebilir. Kendisi bilgi verici, bilgilendirici/aktarıcı belgeler gönderdiği gibi daha çok raporlarda gözüktüğü üzere Osmanlı Devleti'nin genelde Balkanlar, özelde Bulgaristan siyaseti için politika üretmesine ciddi katkılar sağlamıştır. İsbetli önerilerde bulunarak bu bölgedeki Osmanlı politikasının şekil almasına yardımcı olmaya çalışmıştır. Bu çalışmada ortaya konulduğu üzere, Ali Fethi Bey'in bu hususta Osmanlı Devleti'ne

faydalı bir sefir olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçtan hareketle, uluslararası ilişkilerde sefirlerin ve sefaretlerin stratejik hususlarda son derece önemli görevler üstlenen kişi ve kurumlar olduklarını söylemek mümkündür. Bu sebeple bu görevlere gönderilecek kişiler dikkatle seçilmesi sayesinde bölgenin coğrafyasını, kültürünü, dilini, sosyolojisini bilen sefirler ülkeleri için çok daha faydalı olabileceklerdir. Yukarıda ifade ettiğimiz üzere Ali Fethi Bey'in bu başarısı altında, Balkan coğrafyasını ve sosyolojisini çok iyi bilmesi yatmaktadır.

Kaynakça

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA),

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti (DH EUM)

Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdüriyeti Emniyet Şubesi
(DH EUM EMN)

Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus (DH KMS)

Hariciye Nezareti Siyasi Kalemi (HR SYS)

İrade-i Hariciye (İ HR)

İkdam Gazetesi

Tanin Gazetesi

**Salname-i Nezaret-i Umur-ı Hariciye Osmanlı Dışişleri Bakanlığı
Yıllığı (1320-1902)**, IV, İstanbul, 2003,

Armaoğlu, Fahir H., **Siyasi Tarih (1789-1960)**, Ankara, 1973.

Atay, Falih Rıfki, **Çankaya**, Betaş Yay.,

Balkaya, İhsan Sabri, **Ali Fethi Okyar (29 Nisan 1880-7 Mayıs 1943)**,
TTK, Ankara 2005.

Crampton, R.J., **Bulgaristan Tarihi**, İstanbul, 2007.

Deniz, Engin, **Alexander Israel Helphand (Parvus Efendi) 1867-
1924, Hayatı ve Fikirleri**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2011.

Eraslan, Cezmi, **Yakın Dönem Türk Düşüncesinde Halkçılık ve Atatürk**, Kum Saati yayınları, İstanbul, 2003.

Esatlı, M. Ragıp, **İttihat ve Terakki Tarihinde Esrar Perdesi ve Yakup Cemil Niçin Öldürüldü?**, İstanbul, 1975.

Okyar, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Hazırlayan Cemal Kutay, Tercüman Y., İstanbul, 1980.

Okyar, Osman - Seyitdanlıoğlu, Mehmet, **Atatürk, Okyar ve Çok Partili Türkiye, Fethi Okyar'ın Anıları**, 3. Baskı, İş Bankası Y., İstanbul, 2006.

Talat Paşa'nın Anıları, Haz. Alpay Kabacalı, İstanbul, 2000.

Todorov, Nikolay, **Bulgaristan Tarihi**, Çev. Veysel Atayman, Öncü Kıtapevi, İstanbul, 1979.

Yıldırım, Bülent, **Bulgaristan'daki Ermeni Komitelerinin Osmanlı Devleti Aleyhine Faaliyetleri 1890-1918**, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enst. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul, 2010.